

Στη Μικρά Ασία

Στα έμπεδα της Μυτιλήνης έμεινα από την ημέρα της κατάταξής μου σαν κληρωτός από τον Μάη του 1919 μέχρι τις 5 Ιουλίου. Μένανε πάνω στο Φρούριο κι εκεί σ' αυτό το διάστημα γυμναζόμαστε σουηδική γυμναστική. Όπλα δεν είχαμε. Με τη δεύτερη αποστολή, στις 5 του Ιούλη ετοιμαστήκαμε για το Ντικελί. Το βράδυ κατεβήκαμε από το Φρούριο στην Πετρόσκαλα, κοντά στο Καστρέλι και από κει μπήκαμε στο πλοίο, που ήταν φουνταρισμένο λίγο μακριά.

Πρέπει να σημειώσω ότι από καιρό είχα πάθει εντερικά και έκανα αυστηρή δίαιτα-νηστεία, με τσάι χωρίς ζάχαρη, κρύο. Όμως ήμωνα πολύ κεφάτος και χαρούμενος, όπως όλοι οι συναδελφοί μου, που θα πηγαίναμε στην Ανατολή να δούμε καινούργια μέρη, να σεργιανίσουμε και να λευτερώσουμε τ' αδέρφια μας. Τι ειρωνεία! και πού να ξέραμε τι μας περίμενε...

Το πλοίο φουντάρησε τα ξημερώματα μπροστά στο Ντικελί βαθιά και με σχεδίες βγήκαμε στη στεριά, επειδή δεν υπήρχαν ούτε μαούνες ούτε βάρκες. Το Ντικελί ήταν έρημο. Λίγοι φαντάροι μονάχα φαινόταν εδώ κι εκεί. Τα περισσότερα σπίτια ήταν κατεστραμμένα. Εμείς ξαπλώσαμε μέσα σ' ένα λιοχώραφο να ξεκουραστούμε και κοντά το μεσημέρι ξεκινήσαμε για την Πέργαμο, 35-40 χιλιόμετρα πορεία. Μονάχα οι επί κεφαλής της φάλαγγας ήταν οπλισμένοι, για να μας φυλάγουν από τους τσέτες. Ευτυχώς, χωρίς τίποτα δυσάρεστο φτάσαμε στην Πέργαμο το βράδυ. Έξω από την πόλη, μέσα στα χωράφια κοίτονταν πολλά πτώματα φαντάρων, άλλα μπρούμυτα και άλλα ανάσκελα ξαπλωμένα κατάμαυρα απ' το λιοπύρι, που άρχισαν να βρωμάνε. Δεν ξέρω, γιατί τ' άφησαν άταφα τόσες μέρες. Έμαθα ότι ήταν του 8ου Συντάγματος Κρητών, που έπαθε τον αιφνιδιασμό από τον εχθρό, μέσα στην Πέργαμο. Η πρώτη εντύπωσή μου δεν ήταν και τόσο καλή. Σκέφτηκα: Καλά ξεμπερδέματα.

Κείνο το βράδυ μάς τακτοποίησαν στο 5ο Σύνταγμα της Μεραρχίας Αρχιπελάγους Τ.Τ. 904. Εγώ εγγράφηκα στον πρώτο Λόχο, με Διοικητή τον Λοχαγό Παυσ. Κατσώτα, Ανθυπολοχαγούς τους Αλεξ. Γάλιππο, τον Νικ. Κομούτσο, τον Ευμ. Κλήμη και τον Ν. Καστρινό. Σιτιστή τον Παν. Βαρβαρά και βοηθό τον Χαρ. Γαβριήλ, πατριώτες και χωριανοί μου. Μας έδωσαν από μισή παλιοκουβέρτα και ξαπλώσαμε στο ύπαιθρο κείνη τη βραδιά.

Αυτή η νύχτα θα μου μείνει αξέχαστη. Σαν ταινία κινηματογραφική πέρασε από μπροστά η ζωή μου στη Μυτιλή-

νη και προ πάντων στο χωριό μου, την τελευταία μέρα που πήγα να τους αποχαιρετήσω. Ξαπλωμένος έβλεπα τ' άστρα και η σκέψη μου ήταν εκεί. Όλη η Μυτιλήνη περνούσε από μπροστά μου. Ο Κήπος με το Σιντριβάνι, το «Ροδάνι» με τις παρέες και ο Στέλιος με την ορχήστρα του... «Σφίξε με, δος μου κι άλλα φιλιά κι ας πεθάνω, στη θερμή αγκαλιά σου επάνω...», ο Μακρύ Γιαλός, το Κιόσκι, η Απάνω Σκάλα, η Φυκιότρυπα κι ο Απελλής, ο Γαδαρανήφορος με τους Σενεγαλέζους, η αξέχαστη παρέα μου Γαβριηλίδης, Ζάκας, Τζωάννος, Γούτος, Ηλ. Παρασκευαΐδης, Γροσομανίδης, Παρταλίδης, Καλιγέρης, Χατζηγιώργης, Πραΐδης, Λάμπρου κ.ά. Πού να βρίσκονται άραγε; Φαίνεται ότι με πήρε λίγο ο ύπνος και είδα ότι βρισκόμουνα στο χωριό που εορτάζαμε την πρωτομαγιά στο Μανούλο. Καθήμενος στον ίσκιο μιας ελιάς έπαιζα στο μαντολίνο βαλς και χόρευε η παρέα.

Με ξύπνησε η σάλπιγγα του Λόχου για ρόφημα. Διαταγή να συγκεντρωθούμε όλοι οι νέοι μετά το ρόφημα μπροστά στη σκηνή του Ταγματάρχη. Στη συγκέντρωση όταν αντίκρυσα τους παλιούς έφεδρους, αξουρίστους, με γένια και μουστάκια και κατάμαυρους από τον ήλιο και τη σκόνη, αρματωμένους με όλα τα σύνεργα του πολέμου, όπλα, μπαλάσκες, χειροβομβίδες, μάσκες, κάσκες, παραξενεύτηκα και τότε ήρθα στην πραγματικότητα. Ήταν τα απομεινάρια του Σκρα και του Χαλήλ Πασά. Έμαθα ότι ο Λόχος μας πριν την επίθεση του Σκρα ήταν άρτια συμπληρωμένος με 220 άνδρες. Τώρα έμεινε με 73 και 40 εμείς οι νέοι, έφτασε τους 113.

Μόλις ήπιαμε το ρόφημα, συγκεντρωθήκαμε έξω από

τη σκηνή του Ταγματάρχη. Το αντίσκηνο δε διέφερε καθόλου από τα άλλα αντίσκηνα των φαντάρων. Μας είπαν να κάνουμε ησυχία, γιατί θα μας μιλήσει. Σε λίγο, ένας ξανθός, με πιτσιλάδες στο πρόσωπο, άντρας αφηλός, ξερακιανός, με ξυρισμένο μουστάκι, με γκιλότα χωρίς γκέτες, δίχως πηλήκιο, με πουκάμισο χακί, χωρίς χιτώνιο και με κάτι πασούμια στα πόδια του χανούμια, θαλασσιά, κεντημένα με μετάξι, βγήκε από το αντίσκηνο και μας πλησίασε. Είναι ο Ταγματάρχης Κιτρινιάρης. Με λίγα λόγια μάς είπε: Τώρα που ντυθήκαμε στο χακί είμαστε στη διάθεση της πατρίδας μας, να την υπηρετήσουμε με ζήλο και αυταπάρνηση, παίρνοντας παράδειγμα τους παλιούς πολεμιστές του Σκρα και του Χαλήλ Πασά, οι οποίοι με την ανδρεία και ψυχαιμία τους κατόρθωσαν να καταλάβουν τα οχυρά του Σκρα στη Μακεδονία και το τσιφλίκι του Χαλήλ Πασά, εδώ.

Την άλλη μέρα μάς φόρτωσαν από ένα «Λεμπέλ», μπαλάσκες, σφαίρες και από μια κάσκα και ξεκινήσαμε, όλο το Σύνταγμα για το Κινίκ, στις προφυλακές. Περπατήσαμε αμαξόδρομο και το απόγευμα μόλις άρχισε να γέρνει ο ήλιος στα βουνά του Γιουκαρί Μπέη Κιόϊ φτάσαμε στο Κινίκ. Είναι μια μεγάλη κωμόπολη έρημη. Μονάχα λίγοι ηλικιωμένοι Τουρκαλάδες κυκλοφορούσαν. Οι μισοί κάτοικοι ήταν Έλληνες και Αρμένιοι. Πέντε χρόνια ακατοίκητο! Οι δρόμοι και τα σοκάκια είναι καταπράσινα από χόρτα, γεμάτα κολοκυθίες, κουκιές, ντοματιές ανθισμένες. Οι μόνοι κάτοικοι που κυκλοφορούν ελεύθερα, σαν να μη συνέβη τίποτα, είναι οι κατάλευκοι και καμαρωτοί πε-

λαργοί, που δε μας έδωσαν καμμιιά σημασία. Απαθείς και ατάραχοι περιτριγύριζαν τον καταυλισμό και μάζευαν τα φίχουλα έξω από τα αντίσκηνά μας. Ήταν τόσο ήμεροι, που τους κάναμε γρήγορα φίλους μας. Ποτέ δεν πέρασε από το μυαλουδάκι τους πως μπορούσαμε να τους κακοποιήσουμε.

Το Κινίχ βρίσκεται μέσα σ' ένα μεγάλο κάμπο. Είναι τόπος εύφορος. Παράγει ελιές, δημητριακά, όσπρια, λαχανικά, φρούτα κλπ. Έχει πολλά νερά, πολλά γκιόλια και περισσότερη ελονοσία που δεν την ξεφύγαμε κι εμείς. Τα γύρω βουνά καταπράσινα, είναι γεμάτα τσακάλια, που τις νύχτες ουρλιάζουν με τα νιαουρίσματά τους. Τα χωράφια γεμάτα ελιόδεντρα. Κάτω από τα ελιόδεντρα είναι μαύρα από τις ελιές πέντε χρονώ, ξηρές σαν κουκούτσια. Τα ανοιχτά χωράφια και βοσκοτόπια γεμάτα κουκιές με ξηρά κουκιά σκορπισμένα σαν στρώμα πάνω στη γη. Τα αμπέλια, ακλάδευτα χρόνια, καταφορτωμένα σταφύλια. Ευλογία Θεού!

Ο καταυλισμός μας είναι έξω από το χωριό, προς το βόρειο μέρος. Εκεί είναι και η μεθόριος, δηλαδή η πρώτη γραμμή, τα πρώτα φυλάκια. Πιο πέρα είναι εχθρικό έδαφος. Εδώ εξασκηθήκαμε στην οπλασμία και σ' όλα τα σύνεργα του πολέμου. Γυμναζόμαστε κάθε μέρα και μετά τα γυμνάσια, επιστρέφοντας ο Λόχος στον καταυλισμό, τραγουδούσαμε το αγαπημένο τραγούδι του Ιωάννου: «Μπαίνω μεσ' στ' αμπέλι σα νοικοκυρά. — Να κι ο νοικοκύρης και με κυνηγά». Επίσης και το αγαπητό τραγούδι των Πλωμαριτών:

*Μην είδατε καμιά φορά – Μπιουμπέλε μπιουμπό
Παπά να κλέβει πράσα – Μπίου μπιουμπέλα μπίουμπί-
ου μπό*

*Και πίσω του η παπαδιά – Μπιουμπέλα μπιουμπό
να του βαστά τα ράσα – Μπίου μπιουμπέλα μπίουμπί-
ου μπό*

*Πά' ο παπάς στην Εκκλησιά – και σμπαμ και σμπουμ κι
αμάν αμάν*

*Πάει ο παπάς στην Εκκλησιά – και σβουγ' σβουγ' σβουγ
κι αμάν αμάν αμάν*

Πάω κι εγώ στην παπαδιά

Πάω κι εγώ στην παπαδιά.

Σ' αυτό το διάστημα ξεθαρεύτηκαν μερικοί Τούρκοι και Αρμένηδες που είχαν καταφύγει στο βουνό από το φόβο τους μην τους κακοποιήσουμε κι έτσι άρχισε να φαίνεται μια μικρή κίνηση μέσα στο χωριό. Άνοιξε λίγο και η αγορά κι εύρισκες κάτι να φουνίσεις. Εδώ υπάρχει και το συνήθειο του Μανταμάδου. Το κάθε σπίτι έχει και τη βουβάλα του για γάλα και όπως και στο χωριό την κατσίκια. Ένας τσομπάνης τις μαζεύει και τις βοσκίζει έξω στα βοσκοτόπια τα κοινοτικά, και όταν αρχίζει να νυχτιάζει, βλέπεις να έρχονται από τη βοσκή χορτάτες και σπαργωμένες από γάλα να κατεθούνονται η κάθε μιά στο σπίτι της.

Κινίκιού, τῆ 14 Ιουλίου 1919

Σεβαστοί μου γονεῖς

Μανδαμάδον

Σᾶς ἔστειλα μέχρι σήμερον δύο γράμματα, τά ὅποια καί πιστεύω νά ἐλάβατε. Εἶμαι καλά, δόξα σοι ο Θεός, τό ἴδιο ἐπιθυμῶ καί δι' εσᾶς. Ἐδῶ ἐμεῖς περνᾶμε πολύ καλά. Ὅλα τα πράγματα εἶναι φθηνά. Τό κρέας ἔχει 17 γρόσια τούρκικα, δηλαδή δρχ. 1,15 ἠ ὀκά. Τά αὐγά ἔχουν 3 γρόσια δηλαδή 0,20 δρχ. ἀλλά μονάχα πού εἶναι ἔρημο τό χωριό, κατοικοῦν μόνον ὀλίγοι Ἀρμένιοι.

Χαιρετίσματα σέ ὄλους σας
Μέ ἀγάπη ὁ υἱός σας
Ἐλευθέριος

Ἡ σύστασίς μου:

Παρασκευαΐδης Ἐλευθέριος

5ον Σύνταγμα Ἀρχιπελάγους, 1ος Λόχος, Τ.Τ. 904

(Υ.Γ. Αὐτές τίς ἡμέρες πρόκειται ν' ἀποσπασθῶ στό γραφεῖο καί τότε θά σᾶς γράφω τακτικά).

Κινίκιού, τῆ 3 Αὐγούστου 1919

Ἀγαπητή μου ἀδελφή Εὐανθία

Σᾶς ἔχω στείλει τόσα γράμματα καί στόν πατέρα μου καί στή μητέρα μου καί σέ σένα ἀλλά δυστυχῶς δέν ἔλαβα καμ-

μιάν σας ἀπάντησιν. Δέν ξέρω ὅμως γιατί δέν γράφετε. Μήπως δέν παίρνετε τά γράμματά μου; ἢ μήπως παραπίπτουν τά δικά σας. Πολύ θά σέ παρακαλέσω ἄν λάβατε μέχρι σήμερα κανένα γράμμα μου, φρόντισε νά μοῦ στείλῃς τά φορέματα πού γράφω, γιατί θα μου χρειασθοῦν τώρα.

Σεῖς πώς τά περνάτε αὐτοῦ. Γράφε μου νά μαθαίνω. Ἡ μητέρα μου εἶναι καλά; ὁ πατέρας μου, ἡ Ἄννα, ἡ Ἐλπίδα;

Ἐγώ ἐδῶ περνῶ πολύ καλά. Ἔχουμε ἄφθονα τρόφιμα, φρούτα. Ὅλα τά ἀμπέλια καί οἱ μπαχτσέδες εἶναι δικοί μας. Πηγαίνουμε τρῶμε ὅ,τι θέλουμε δέν μᾶς μιλά κανεῖς. Τώρα εἶμαι βοηθός σιτιστοῦ. Τρῶμε κάθε μέρα κρέας στό φούρνο ἢ μέ πατάτες ἢ μέ ντομάτες ἢ μελιτζάνες ἢ αὐγά μέ ντομάτες ἢ τζιγεράκια τηγανιτά. Αὐτά εἶναι τά φαγητά μας. Ἡ ντοματοσαλάτα δέ, εἶναι ἀπαραίτητος. Γιά τήν ὥρα περνούμε πολύ καλά δέν ἤξεύρω ἀργότερα ἀλλά δέν πιστεύω νά ἔχωμε πιά φόβο.

Περιμένω ἀπάντησίν σας.

Μέ ἀγάπη ὁ ἀδελφός σου Ἐλευθέριος.

Βγαίνοντας οἱ Ιούλης ἦρθε μια διαταγή νά γίνη μια ἀναγνώριση στα ἀνατολικά υψώματα Χαμζαλί-Τσιγκελέρ. Ὁ Λοχαγός Κατσώτας, ένα γεροδύναμο παλικάρι 30-35 χρονῶ, ἀνάστημα μάλλον ἀψηλό με φρύδια πυκνά, μουστάκι κομμένο καί ἀγέλαστος, μορφωμένος, αὐστηρός καί μετρη-

μένος στην εκτέλεση της υπηρεσίας του. Κείνη τη μέρα συγχέντρωσε το Λόχο και μας είπε: «Παιδιά, έχουμε διαταγή να κάνουμε μια μικρή αναγνώριση στα απέναντι υψώματα, γιατί υπάρχουν πληροφορίες ότι φάνηκαν κινήσεις από οπλισμένους τσέτες που μπορεί να ετοιμάζονται να μας αιφνιδιάσουν. Εμείς πρέπει να τους προλάβουμε για να τους διαλύσουμε. Εσάς τους νέους δεν τους θέλω μαζί μου, γιατί είστε ακόμη ΓΙΑΝΝΗΔΕΣ και δε θέλω να έχω τύψεις αν πάθει κανείς σας. Μονάχα όταν θέλει κανείς από σας να μας ακολουθήσει θεληματικά, αν έχει θάρρος και ψυχαίμια, ας έλθει. Η απόσταση που θα περπατήσουμε είναι περίπου 30 χιλιόμετρα με την επιστροφή.

Δύο συνάδελφοί μου δήλωσαν συμμετοχή. Ο Ανθ/γός Γάλιππος που δεν τα χωνεύει τα παράξενα, δε βάσταξε και τους λέει: «Καθίστι, βρε μουρέλια, στ' αυγά σας. Μη στινouchουρίοστι. Είμιστι ακόμα στο' αρχές. Κρατίστι τν' όριξή σας. Θα βαριθούτι να σκουτώνιτι κι να σκουτουνώστι!». Κείνοι όμως επέμειναν και έφυγαν με τους παλιούς. Η εξόρμηση έγινε. Εμείς από τα φυλάκιά μας παρακολουθούσαμε τη φάλαγγα που προχωρούσε προς τα αντικρυνά υψώματα και τις οβίδες των Νταγκλήδων που σκάζανε πάνω στα υψώματα. Το βράδυ ήρταν κατακουρασμένοι και πεινασμένοι, χωρίς απώλειες ευτυχώς. Το σχέδιο επέτυχε, οι τσέτες διαλύθηκαν.

Το πρωί μετά το ρόφημα αντάμωσα τους φίλους μου Β. Βασιλείου και Χρ. Τσολάκη (πιανίστα του «Αλκαίου»). Το πρώτο και κυριώτερο θέμα που συζητήσαμε ήταν, πώς θα μπορέσουμε να ξεφύγουμε απ' εδώ που μπλέξαμε, γιατί τα

πράγματα φαίνονται πολύ σκοτεινά. Δεν ξέρω γιατί, τους λέω, μου περνούν μαύρες σκέψεις από το μυαλό και φοβάμαι πως δε θα ξαναδούμε πια τα σπίτια μας. Ο Βασιλείου λέει: Έχω μια ιδέα. Έμαθα πως ήρθε έγγραφο στο Σύνταγμα και ζητούν οπλίτες για την αεροπορία. Τι λέτε; Κάνουμε μια αίτηση; Όταν πετύχουμε και φύγουμε απ' εδώ, σωθήκαμε. Την άλλη μέρα βγήκαμε στην αναφορά του Λόχου και ζητήσαμε να καταταχθούμε στην αεροπορία. Ο Κατσώτας, καλή ώρα του, μάσησε το ψαλιδισμένο μουστάκι του, χαμογέλασε και μας είπε: «Πολύ καλά. Θα ενεργήσω». Όταν πήγαμε στο Λόχο, ο Γάλιππος μας κάλεσε στο γραφείο και μας λέει: «Ε καημένα μουρέλια, δε καθίζ'τι στ' αυγά σας μο θέλ'τι να πιτούτι τσι στουν αγέρα; Μεις πουρπατούμι πάνου στ' γη τσι πάλι δεν είμισι σίγουρ'τσι σεις θέλ'τι να πιτούτι στουν ουρανό; Κάτσιτι στ' αυγά σας τσι ό,τ' γίνιν οι πουλλοί θα γίνουμι τσι μεις».

Οι μέρες περνούσαν χωρίς να μάθουμε αν έγινε καμιά ενέργεια. Ύστερα απ' την επιστροφή από την αναγνώριση του Τσιγκελέρ, δόθηκε εντολή από το Σύνταγμα στους Λόχους να υποβάλουν προτάσεις για πολεμικούς σταυρούς, εύφημες μνείες, προβιβασμούς κλπ. για όσους επέδειξαν προθυμία, τόλμη, αυτοθυσία κλπ. κατά την επίθεση και διάλυση του εχθρού. Ετοιμάστηκαν οι καταστάσεις των προταθέντων και ήσαν έτοιμες να σταλούν στο Σύνταγμα για την επικύρωση. Όταν τις είδε ο Γάλιππος που δεν τα χώνευε αυτά, γέλασε και είπε πάλι: «Μ... γι' Έλλην' πάλι κδουνέλια μοιράζιν!».